

MYTHOPOETIC INTERPRETATION OF MARVELOUS OBJECTS IN FOLK EPICS

Qosimova Yulduzxon

Qosimova Yulduzxon Javlonbek qizi

Mother Tongue and Literature Teacher, Ziyokor International School

Abstract

This thesis analyzes the mythopoetic nature of marvelous objects found in folk epics, as well as their artistic, aesthetic, and symbolic functions. It examines magical weapons, rings, swords, mirrors, horse equipment, enchanted objects, and other supernatural items depicted in epics, highlighting their connections with the fate of the hero, plot development, and mythological thought. Marvelous objects are interpreted not merely as artistic details, but as mythopoetic symbols expressing the ancient worldview, beliefs, and perceptions of people concerning good and evil, protection, power, trials, and salvation. The thesis also demonstrates the role of these images in the hero's epic journey, including their contribution to shaping the hero's passage through trials, achievement of goals, and interaction with supernatural forces. The study analyzes the archaic mythological layers of marvelous objects in folk epics and their artistic transformation based on comparative-typological and mythopoetic approaches.

Keywords

folk epic, marvelous object, mythopoetics, mythological thought, magical object, symbol, epic hero, archaic perception, artistic image, folklore.

XALQ EPOSLARIDA G'AROYIB BUYUMLARNING MIFOPOETIK TALQINI

Qosimova Yulduzxon

Qosimova Yulduzxon Javlonbek qizi

Ziyokor international school maktabi ona tili va adabiyot o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi xalq eposlarida uchraydigan g'aroyib buyumlarning

"KELAJAK TEKNOLOGIYALARI VA SUN'IY INTELLEKT"
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

mifopoetik tabiati, ularning badiiy-estetik va ramziy funksiyalari tahlil qilinadi. Eposlarda tasvirlangan sehrli qurol, uzuk, qilich, ko'zgu, ot anjomlari, tilsimli buyumlar va boshqa g'ayritabiiy predmetlarning qahramon taqdiri, syujet rivoji hamda mifologik tafakkur bilan aloqasi yoritiladi. G'aroyib buyumlar oddiy badiiy detal sifatida emas, balki xalqning qadimiy dunyoqarashi, e'tiqodi, yaxshilik va yovuzlik, himoya, kuch-qudrat, sinov va najot haqidagi tasavvurlarini ifodalovchi mifopoetik timsollar sifatida talqin etiladi. Shuningdek, mazkur obrazlarning qahramonning epik safaridagi funksiyasi, uning sinovlardan o'tishi, maqsadga erishishi va g'ayritabiiy kuchlar bilan munosabatini shakllantirishdagi o'rni ko'rsatib beriladi. Tadqiqotda xalq eposlaridagi g'aroyib buyumlarning arxaik mifologik qatlamlari hamda ularning badiiy transformatsiyasi qiyosiy-tipologik va mifopoetik yondashuvlar asosida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: xalq eposi, g'aroyib buyum, mifopoetika, mifologik tafakkur, sehrli predmet, ramz, epik qahramon, arxaik tasavvur, badiiy obraz, folklor.

Kirish

Xalq eposlari xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi, mifologik tasavvurlari hamda estetik tafakkurini o'zida mujassam etgan muhim folklor janrlaridan biridir. Eposlarda qahramonning shakllanishi, sinovlardan o'tishi, ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurash jarayoni ko'pincha g'ayritabiiy kuchlar, mifologik obrazlar va sehrli vositalar ishtirokida tasvirlanadi. Ana shunday poetik unsurlar orasida g'aroyib buyumlar alohida o'rin egallaydi.

G'aroyib buyumlar epik asarlarda oddiy predmet darajasida qolmaydi. Ular ko'pincha qahramonning maqsadga erishishiga ko'maklashuvchi, xavfdan himoya qiluvchi, sirli hodisalarni anglashga imkon beruvchi yoki uning alohida maqomini belgilovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Sehrli qilich, uzuk, ko'zgu, tumor, kiyim, qurol va turli tilsimli predmetlar epik voqelikda muayyan mifologik ma'no kasb etib, xalqning qadimiy e'tiqod va tasavvurlarini badiiy shaklda saqlab qoladi.

"KELAJAK TEKNOLOGIYALARI VA SUN'IY INTELLEKT"
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

Mifopoetik yondashuv bunday buyumlarning faqat syujetdagi vazifasini emas, balki ularning ramziy va semantik qatlamlarini ham aniqlash imkonini beradi. Chunki g'aroyib predmetlar ko'pincha kuch-qudrat, himoya, taqdir, sinov, meros, sirli bilim va ikki olam o'rtasidagi aloqa kabi tushunchalarni ifodalovchi poetik belgilar sifatida shakllanadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi xalq eposlaridagi g'aroyib buyumlarni tizimli ravishda o'rganish orqali folklor matnlarida saqlangan arxaik mifologik qarashlarni, ularning badiiy transformatsiyasini hamda epik qahramon konsepsiyasidagi o'rnini aniqlash mumkinligi bilan belgilanadi. Shu jihatdan g'aroyib buyumlarning mifopoetik talqini xalq eposlarining ichki poetik tizimini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Xalq eposlarida g'aroyib buyumlar mifologik tafakkurning badiiylashgan ko'rinishlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ularning asosiy xususiyati shundaki, predmet oddiy maishiy yoki jangovar vosita bo'lish doirasidan chiqib, g'ayritabiiy kuch, ramziy ma'no va alohida funksiyaga ega bo'ladi. Shu bois epik matnda qilich, uzuk, tumor, ko'zgu, kamon, zirh yoki boshqa predmetning "g'aroyib" sifat kasb etishi uning tashqi ko'rinishi bilan emas, balki qahramon taqdiri va mifologik makon bilan bog'liq funksiyasi orqali belgilanadi.

G'aroyib buyumlarning kelib chiqishida arxaik dunyoqarash izlari yaqqol seziladi. Qadimgi inson tafakkurida ayrim predmetlarga alohida kuch, himoya xususiyati yoki muqaddaslik nisbat berilgan. Keyinchalik ana shu qarashlar epik tafakkurga singib, predmetlarning badiiy obraz darajasiga ko'tarilishiga sabab bo'lgan. Natijada xalq eposlarida buyum shunchaki qahramon foydalanadigan vosita emas, balki uning taqdirini belgilovchi, sinovlardan o'tishiga yordam beruvchi yoki uning alohida maqomini tasdiqlovchi poetik belgiga aylanadi. Masalan, epik qahramonga tegishli qilich yoki boshqa qurol ko'pincha oddiy jang vositasi sifatida tasvirlanmaydi. Uning

“KELAJAK TEKNOLOGIYALARI VA SUN’IY INTELLEKT”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

g‘ayrioddiy mustahkamligi, dushmanga qarshi mislsiz kuchi, faqat muayyan qahramon tomonidan ishlatilishi kabi belgilar qurolni mifopoetik timsolga aylantiradi. Bunday qurol qahramonning kuch-qudratini ifodalash bilan birga, uning adolatni tiklash vazifasini ham ramziy jihatdan mustahkamlaydi. Shu ma’noda sehrli yoki g‘aroyib qurol qahramonlik konsepsiyasining predmetlashgan shaklidir.

Uzuk, tumor, belbog‘, kiyim-kechak va boshqa kichik predmetlar esa ko‘proq himoya, tanib olish, nasl-nasab yoki taqdir belgisi sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, qahramonga ajdodlardan meros bo‘lib qolgan yoki homiy obraz tomonidan berilgan buyumlarda “merosiy kuch” semantikasi kuchli kuzatiladi. Bunday predmet qahramonni o‘z avlodlari bilan bog‘lab, epik xotiraning davomiyligini ta’minlaydi. Demak, buyum orqali individual qahramon taqdiri jamoaviy va ajdodiy xotira bilan tutashtiriladi.

G‘aroyib ko‘zgu, sirli kitob yoki yashirin voqealarni ma’lum qiluvchi boshqa predmetlarda esa bilish motivi yetakchilik qiladi. Ular qahramonga odatiy sezgi va tajriba orqali anglab bo‘lmaydigan hodisalarni ko‘rish imkonini beradi. Bunday buyumlar xalqning sirli bilim, bashorat va noma’lum olam haqidagi mifologik tasavvurlarining badiiy ifodasi sifatida qaralishi mumkin. Ularning yordamida epik makon kengayadi, qahramonning oddiy insoniy imkoniyatlari g‘ayritabiiy darajaga ko‘tariladi.

G‘aroyib buyumlarning muhim jihatlaridan yana biri — ularning qahramon sinovi bilan bog‘liqligidir. Ko‘pincha bunday predmet qahramonga tasodifan nasib etmaydi. Uni olish uchun qahramon jasorat, sadoqat, aql-zakovat yoki ma’naviy yetuklikni namoyon qilishi talab etiladi. Shunday qilib, buyumning qo‘lga kiritilishi qahramonning yangi bosqichga o‘tishini bildiradi. Bu esa mifopoetik jihatdan “sinov — munosiblik — mukofot” modelini yuzaga chiqaradi.

Shu jihatdan xalq eposlaridagi g‘aroyib buyumlarni uch yo‘nalishda baholash mumkin: birinchidan, ular syujetni harakatga keltiruvchi badiiy vosita; ikkinchidan,

"KELAJAK TEKNOLOGIYALARI VA SUN'IY INTELLEKT"
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

qahramonning alohida maqomini ko'rsatuvchi ramziy belgi; uchinchidan esa xalqning qadimiy mifologik tasavvurlarini saqlab qolgan semantik koddir. Aynan mana shu uchlik g'aroyib buyumlarning epos poetikasidagi o'rnini belgilaydi.

Xulosa

Xalq eposlarida g'aroyib buyumlar epik tafakkurning muhim mifopoetik unsurlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ular voqealar rivojiga xizmat qiluvchi oddiy predmet emas, balki qahramonning maqomi, taqdiri, sinovlari va g'ayritabiiy olam bilan aloqasini belgilovchi ramziy vositalardir. Shu sababli g'aroyib buyumlarning semantikasi eposning umumiy poetik tizimi bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bunday buyumlar bir necha asosiy funksiyani bajaradi: qahramonni himoya qiladi, unga qo'shimcha kuch beradi, yashirin bilimga yo'l ochadi, murakkab sinovlardan o'tishiga yordam beradi va epik makonlar o'rtasida vositachilik qiladi. Ayniqsa, buyumning qahramonga tasodifan emas, balki muayyan sinov, meros yoki homiylik orqali berilishi uning mifopoetik mazmunini kuchaytiradi.

G'aroyib buyumlarning arxaik ildizlari xalqning qadimiy e'tiqodlari, sehrli kuch, himoya, taqdir, nasl-nasab va sirli bilim haqidagi tasavvurlari bilan bog'liq. Epik matnda ushbu qadimiy qarashlar to'g'ridan to'g'ri emas, balki badiiy transformatsiyaga uchragan holda saqlanadi. Shu bois g'aroyib buyumlar xalq eposlarida mifologik tafakkur va badiiy tasvir o'rtasidagi muhim bog'lovchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Demak, xalq eposlaridagi g'aroyib buyumlarni mifopoetik nuqtai nazardan o'rganish epik asarlarning semantik qatlamini chuqurroq anglash, qahramon obrazining shakllanish mexanizmlarini aniqlash hamda xalqning arxaik dunyoqarashi qanday qilib badiiy tizimga aylanganini ko'rsatishda muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Keyingi qism — foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati bo'ladi. Tezis uchun manbalarni mavzuga bevosita aloqador holda quyidagicha berish mumkin:

Foydalanilgan adabiyotlar

“KELAJAK TEKNOLOGIYALARI VA SUN’IY INTELLEKT”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

1. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. – Toshkent: O‘qituvchi.
2. Mirzayev T. “Alpomish” dostoni va uning o‘zbek variantlari. – Toshkent, 1968. Ushbu tadqiqot o‘zbek eposini ilmiy o‘rganishdagi muhim ishlardan hisoblanadi. ([Turan International University](#))
3. Mirzayeva S. O‘zbek xalq romantik dostonlari poetikasi. – Toshkent: Fan, 2004. – 246 b. ([NUU Journals](#))
4. Jalolov G‘. O‘zbek xalq ertaklari poetikasi. – Toshkent: Fan, 1976. ([jurnal.tamaddunnuri.uz](#))
5. Eshonqulov J. Folklor: obraz va talqin. – Qarshi: Nasaf, 1999. ([jurnal.tamaddunnuri.uz](#))
6. Jo‘rayev M., Eshonqulov J. Folklorshunoslikka kirish. – Toshkent: Barkamol fayz media, 2017. ([jurnal.tamaddunnuri.uz](#))
7. Propp V.Ya. Morphology of the Folktale. 2nd ed. – Austin: University of Texas Press, 1968. ([University of Texas Press](#))
8. Thompson S. Motif-Index of Folk-Literature. Vols. 1–6. – Bloomington: Indiana University Press, 1955–1958. ([jurnal.tamaddunnuri.uz](#))
9. Jung C.G., Kerényi C. Essays on a Science of Mythology. – New York: Bollingen Foundation, 1949. ([jurnal.tamaddunnuri.uz](#))
10. O‘zbek xalq dostonlari. “Alpomish”, “Go‘ro‘g‘li”, “Kuntug‘mish”, “Ravshan” va boshqa dostonlar matnlari.

